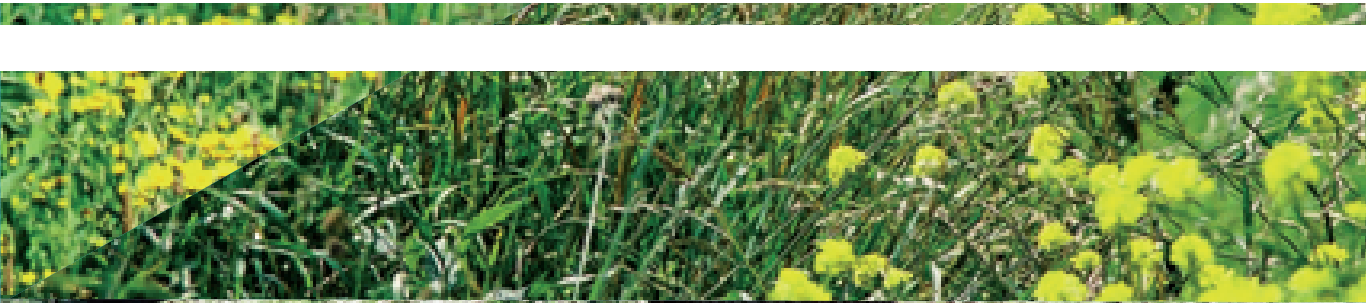

Gedragscode Flora- en Faunawet voor waterschappen

Goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit op 10 juli 2006

Gedragcode Flora- en Faunawet voor waterschappen

Goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit op 10 juli 2006

oktober 2006

Colofon

Uitgave

Unie van Waterschappen
Koningskade 40
2596 AA Den Haag
Postbus 93218
2509 AE Den Haag
www.uvw.nl

Oktober 2006

*Deze publicatie wordt ook aangeboden via
www.uvw.nl*

Drukwerkproductie

Opmeer drukkerij bv

Oplage

1500 ex.

De gedragscode is gebaseerd op een werkdocument dat door de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA, in april 2005 is uitgebracht (rapportnummer 2005-W01). De ontwikkeling van dat werkdocument was opgedragen aan het adviesbureau ARCADIS en is begeleid door een werkgroep met vertegenwoordigers van verschillende waterschappen, het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Unie van Waterschappen. Soortbeschermende organisaties en andere overheden fungeerden als klankbord en hebben commentaar geleverd op concepten. De eindversie van de gedragscode is vastgesteld door de ledenvergadering van de Unie van Waterschappen op 28 oktober 2005

Voorwoord

Na twee jaar van voorbereiding is de model gedragscode Flora- en Faunawet afgerond. De Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft op 10 juli 2006 goedkeuring gegeven aan de gedragscode Flora- en Faunawet voor waterschappen. De gedragscode is van toepassing op een breed scala van werkzaamheden die de waterschappen uitvoeren, zoals het maaien van walkanten, baggeren, schonen van waterlopen of bij de uitvoering van inrichtingsprojecten. Als volgens de regels van de gedragscode wordt gewerkt, dan voldoen de waterschappen aan de voorwaarden die verbonden zijn aan de vrijstelling van een aantal verbodsbepalingen van de Flora- en Faunawet. Zonder de gedragscode moet ontheffing worden aangevraagd. De gedragscode maakt het dus eenvoudiger op een zorgvuldige manier om te gaan met de belangen van flora en fauna.

De Flora- en Faunawet geeft uitvoering aan de nationale en internationale doelstellingen voor de natuurbescherming in Nederland, samen met de Natuurbeschermingswet. De Flora- en Faunawet is in 2002 van kracht geworden. In februari 2005 werd de wet aangevuld met het *Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en Faunawet*, waardoor de waterschappen de mogelijkheid hebben gekregen zelf regels op te stellen voor het beschermen van bepaalde soorten. De Unie van Waterschappen heeft de Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer, kortweg STOWA, gevraagd een voorstel hiervoor te doen.

De gedragscode is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vastgesteld. Hierbij is een aantal aanvullende gedragsregels opgenomen die in de gedragscode zijn verwerkt. Volledigheidshalve zijn het goedkeuringsbesluit en de toelichting als bijlagen bij de gedragscode gevoegd.

De goedkeuring geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door de Unie van Waterschappen uit te voeren evaluatie van de doeltreffendheid en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Minister van LNV na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring. De gedragscode moet dus gezien worden als een levend document, dat te zijner tijd moet worden geëvalueerd en bijgesteld.

De waterschappen kunnen nu aan de slag met de gedragscode. Het bestuur van elk waterschap besluit of het met de gedragscode wil werken. Indien een waterschap bij bepaalde werkzaamheden niet aan de gedragsregels kan voldoen, dan dient ontheffing te worden aangevraagd. Het is aan het waterschap zelf om te bepalen of een ontheffingsaanvraag nodig is. In alle gevallen is het noodzakelijk de naleving van de gedragscode goed te documenteren, zodat aangetoond kan worden dat volgens de gedragscode is gehandeld.

De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort waar het om gaat. Voorwaarde is dat onderbouwd kan worden dat geen afbreuk wordt gedaan aan het duurzaam voortbestaan van populaties beschermde soorten.

Natuurvriendelijk werken hoort bij maatschappelijk verantwoord handelen. Ecologische doelstellingen zijn onlosmakelijk verbonden met het duurzaam beheer van het watersysteem. Ik hoop dat deze gedragscode Flora- en Faunawet de waterschappen helpt bij de uitvoering van hun taken, met oog op de verbetering van de kwaliteit van de regionale watersystemen.

mr.ir. H.L. Tiesinga, bestuur Unie van Waterschappen,
portefeuillehouder Watersystemen

Inhoud

Voorwoord	3
1 Inleiding	7
1.1 Waterschappen en de Flora- en Faunawet	8
1.2 Bescherming vanuit de eigen verantwoordelijkheid	8
1.3 Indeling van beschermde soorten in drie categorieën	9
1.4 Doel van de gedragscode	10
1.5 Leeswijzer	10
2 Reikwijdte en geldigheid van de gedragscode	11
2.1 Algemeen	12
2.2 Samenhang met formele besluitvormingsprocedures	13
2.3 Doorwerking naar derden	13
2.4 Geldigheid bij bestendig beheer en onderhoud	13
2.5 Geldigheid bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	15
2.6 Geldigheid bij de bestrijding van plaagorganismen	16
3 Implementatie in de organisatie	17
3.1 Algemene uitgangspunten	18
3.2 Beleid en organisatie	19
3.3 Informatievoorziening	20
3.4 Doorwerking in de uitvoering	22
3.5 Onvoorziene omstandigheden	22
3.6 Overige aspecten	23
4 De praktische uitvoering	25
4.1 Voorbereiding van werkzaamheden	26
4.2 Uitvoering bij beheer en onderhoud	27
4.2.1 Algemeen	27
4.2.2 Maaien van kruidachtige vegetaties op bermen, dijken en schouwpaden	27
4.2.3 Schonen van waterlopen en oevers (het natte profiel)	29
4.2.4 Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers	30
4.2.5 Begrazen	32
4.2.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplanting	32
4.2.7 Onderhoud aan waterkeringen	33
4.2.8 Onderhoud verhardingen	34
4.3 Uitwerking bij ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting ('nieuwe werken')	34
4.3.1 Voorbereiding van nieuwe werken	34
4.3.2 Verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden	35
4.3.3 Sloop van kunstwerken en gebouwen	36
4.3.4 Bouwactiviteiten	37
4.3.5 Afdammen, dempen of vergraven van wateren	37

4.4	Uitwerking bij onderzoek en monitoring	38
4.5	Kalender van werkzaamheden	38
5	De tabellen 1, 2, 3 van beschermde soorten	41
5.1	Algemeen	42
5.2	De soorten van tabel 1	42
5.3	De soorten van tabel 2	44
5.4	De soorten van tabel 3	47
	Bijlage 1:	
	Overzicht van mogelijkheden tot vrijstelling van de vergunningplicht voor waterschappen	51
	Bijlage 2:	
	Achtergronden bij de Flora- en Faunawet en de gedragscode	53
	Bijlage 3:	
	Goedkeuringsbesluit Minister van LNV dd. 10 juli 2006, met de schriftelijke toelichting dd. 23 augustus 2006	59

1 Inleiding

1.1 Waterschappen en de Flora- en Faunawet

De Flora- en Faunawet ziet toe op de duurzame instandhouding van plant- en diersoorten in Nederland. In aanvulling daarop is ook de Natuurbeschermingswet van kracht, die toeziet op de bescherming van (natuur)gebieden. Tezamen vormen deze twee wetten de nationale implementatie van het Europese natuurbeschermingsbeleid. De Flora- en Faunawet kent een aantal verbodsbepalingen (artikel 8 tot en met 12), maar ook voorwaarden waaronder bepaalde handelingen mogen plaatsvinden (artikel 75). Die voorwaarden zijn in 2005 verruimd en uitgewerkt in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). De voorwaarden worden stringenter naarmate de activiteiten ingrijpender zijn en de aanwezige soorten meer bedreigd worden in hun voortbestaan in Nederland. Bepaalde activiteiten zijn alleen vrijgesteld, mits gewerkt wordt volgens een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Hieronder valt onder meer het regulier beheer en onderhoud. Dit document presenteert de gedragscode Flora- en Faunawet voor de waterschapssector.

In de Flora- en Faunawet is natuurvriendelijk werken uitgangspunt. De wet spreekt hier van 'algemene zorgplicht' (artikel 2). De wetgever schrijft daarbij geen specifieke maatregelen voor en laat een grote verantwoordelijkheid bij de uitvoerder, in dit geval het waterschap.

Voor de waterschappen komt de algemene zorgplicht op het volgende neer:

- het in redelijkheid vermijden van activiteiten waarvan kan worden vermoed dat deze nadelig zijn voor in het wild levende dieren en planten;
- zorgen dat op hoofdlijnen bekend is waar in het beheergebied actuele natuurwaarden en bijzondere potenties aanwezig zijn;
- zorg besteden aan de instandhouding van soorten en hun leefgebieden (biodiversiteit).

Voor een aantal beschermde soorten vraagt de wet een aantal extra waarborgen. De gedragscode moet gezien worden als de concretisering van de algemene zorgplicht voor die soorten. Bijlage 1 geeft in tabelvorm aan in welke situaties de gedragscode als een vrijstelling kan gelden en wanneer een ontheffing verplicht is.

1.2 Bescherming vanuit de eigen verantwoordelijkheid

Voorheen legde de Flora- en Faunawet de bescherming van de beschermde soorten met behulp van een vergunningensysteem (ontheffingen) per situatie dwingend op. Met ingang van 23 februari 2005 biedt een nieuw Vrijstellingenbesluit¹ sectoren meer mogelijkheden om de bescherming vanuit een eigen verantwoordelijkheid en op eigen wijze op te pakken. Dat geldt met name voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van:

- bestendig beheer en onderhoud;
- bestendig gebruik;
- ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ('nieuwe werken').

Daar staat tegenover dat de wetgever méér waarborgen wenst ten aanzien van de gevolgen van bovengenoemde werkzaamheden, door te werken met een door de sector op te stellen gedragscode.

1.3 Indeling van beschermde soorten in drie categorieën

Naar aanleiding van het vrijstellingenbesluit zijn drie categorieën beschermde soorten aangewezen. Deze zijn te vinden in de tabellen 1-3 in hoofdstuk 5 van deze gedragscode. Het gaat in alle gevallen om in Nederland of Europa zeldzame, kwetsbare of bedreigde planten- en diersoorten. Doorgaans komen deze soorten slechts op specifieke plekken voor, maar sommige soorten hebben een brede, diffuse verspreiding, zoals de bittervoorn in poldersloten en het biermpje in stromende wateren. Alleen voor de soorten in tabel 2,3 is een gedragscode nodig. Deze soorten worden in deze gedragscode aangeduid als de categorie 'juridisch zwaarder beschermde soorten'.

Tabel 1 - Algemene soorten

Voor deze soorten geldt de lichtste vorm van bescherming. Voor de werkzaamheden genoemd in paragraaf 1.2 hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd. Daarom vallen deze soorten buiten het bereik van deze gedragscode. Uiteraard geldt wel altijd de algemene zorgplicht.

Tabel 2 - Overige soorten: vrijstelling met gedragscode

Het betreft een aantal minder algemene, veelal zeldzame en/of bedreigde soorten waarvoor een ontheffing vereist is voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. In deze categorie vallen ook alle in het wild levende vogelsoorten. De vrijstelling met een gedragscode is alleen van toepassing op werkzaamheden die kunnen worden aangeduid als 'bestendig beheer en onderhoud', 'bestendig gebruik' of als 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Als er een ontheffing wordt aangevraagd, dan is de zogenoemde lichte toets van toepassing. Dit houdt in dat de werkzaamheden het voortbestaan van de soort in het werkgebied niet in gevaar mogen brengen.

Tabel 3 - Soorten genoemd in bijlage IV van de Habitatrictlijn en in bijlage 1 van de AMvB

Het gaat om zeldzame en veelal bedreigde soorten, waaronder de soorten die bescherming genieten vanuit de Europese Habitatrictlijn. Voor deze soorten is een ontheffing vereist voor schadelijke ingrepen, tenzij men werkt met behulp van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. De gedragscode kan bij deze soorten alleen gelden voor werkzaamheden die vallen onder 'bestendig beheer en onderhoud' en 'bestendig gebruik'. De gedragscode is daarom voor de in deze tabel genoemde soorten niet van toepassing op werkzaamheden die vallen

¹ Bedoeld wordt het Besluit van 10 september 2004, houdende wijziging van een aantal maatregelen van bestuur in verband met wijziging van artikel 75 van de Flora- en Faunawet en enkele andere wijzigingen (Staatsblad 501, 2004). Dit besluit staat bekend als het 'Vrijstellingenbesluit Flora- en Faunawet'. Het vrijstellingenbesluit is helder toegelicht in de LNV brochure *Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten!*

onder het begrip 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' (nieuwe werken). In dat geval moet altijd een ontheffing worden aangevraagd.

Een ontheffingsaanvraag wordt bij deze soorten aan een uitgebreide toets onderworpen, dat wil zeggen dat aan alle drie de volgende criteria moet zijn voldaan:

- 1 er is sprake van een bij de wet genoemd belang, zoals volksgezondheid of openbare veiligheid²;
- 2 er is geen alternatief; en
- 3 de ingreep doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort.

Een belangrijk criterium voor instemming van de Minister van LNV met de gedragscode van een waterschap is het behoud van populaties van de beschermde flora en fauna, in juridisch jargon: 'de gunstige staat van instandhouding van de soorten'. Of er sprake is van wezenlijke negatieve invloed op de soort hangt af van de lokale, regionale, landelijke en Europese stand van de soort. (Zie ook: Nota van toelichting vrijstellingenbesluit en brief van de Minister van LNV aan de Tweede Kamer dd. 29 november 2004.)

1.4 Doel van de gedragscode

De gedragscode Flora- en Faunawet stelt de waterschappen in staat gebruik te maken van de mogelijkheden die het Vrijstellingenbesluit biedt. Door te werken volgens de voorwaarden van het Vrijstellingenbesluit vervalt de administratieve last die met het aanvragen van ontheffingen is gemoeid. De gedragscode bevordert de structurele inbedding van soortbescherming in het handelen van de waterschappen en schept duidelijkheid vooraf. De kans op een probleemloze voortgang van de uitvoering van werkzaamheden neemt daardoor toe.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft aan op welke waterschapsactiviteiten de gedragscode betrekking heeft.

De hoofdstukken 3 en 4 vormen samen de inhoud van de gedragscode, waarbij hoofdstuk 4 ingaat op het concreet handelen bij de uitvoering van werkzaamheden.

De soorten waar het in deze gedragscode om gaat staan vermeld in hoofdstuk 5.

Bijlage 1 geeft in tabelvorm aan in welke situaties de gedragscode als een vrijstelling kan gelden en wanneer een ontheffing verplicht is.

Bijlage 2 biedt achtergronden bij de Flora- en Faunawet en het vrijstellingenbesluit.

Bijlage 3 bevat het goedkeuringsbesluit van de Minister van LNV en de schriftelijke toelichting daarbij.

² Een meer uitgebreide opsomming is te vinden op pagina 17 van de LNV-brochure 'Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren'.

2 Reikwijdte en geldigheid van de gedragscode

Dit hoofdstuk geeft aan op welke waterschapsactiviteiten de gedragscode betrekking heeft.

2.1 Algemeen

De gedragscode geldt als vrijstelling van de ontheffingsplicht voor de soorten uit de tabellen 2 en 3 van hoofdstuk 5. Dit zijn over het algemeen zeldzame en bedreigde planten- en diersoorten. In deze gedragscode zullen deze worden aangeduid als 'de juridisch zwaarder beschermde soorten'.

Bij naleving van deze gedragscode geldt de vrijstelling uitsluitend voor de uitvoering van werkzaamheden in het kader van:

- bestendig beheer en onderhoud;
- ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ('nieuwe werken').

Deze werkzaamheden worden in dit hoofdstuk nader benoemd. Het betreft werkzaamheden die het waterschap uitvoert in het kader van zijn wettelijk opgedragen taak.

Het vrijstellingenbesluit biedt de mogelijkheid om ook werkzaamheden in het kader van 'bestendig (mede)gebruik' onder de gedragscode te brengen. De categorie 'bestendig gebruik' is echter op waterschappen niet of in uitzonderingsgevallen van toepassing en is in deze gedragscode niet nader uitgewerkt.

De gedragscode geldt niet als vrijstelling voor werkzaamheden die benutting of economisch gewin tot doel hebben. Over het algemeen zullen dit soort werkzaamheden niet door een waterschap uitgevoerd worden. De gedragscode geldt evenmin als een vrijstelling voor werkzaamheden in het kader van het beheer en onderhoud door landbouw of bosbouw; voor deze categorie gelden gedeeltelijk andere regels.

De gedragscode heeft alleen betrekking op de in de Flora- en Faunawet beoogde soortbescherming en heeft dus geen betrekking op eventuele andere verplichtingen die voortvloeien uit de ecologische doelstellingen van de Natuurbeschermingswet of van de Kaderrichtlijn Water.

2.2 Samenhang met formele besluitvormingsprocedures

Daar waar het waterschapsbestuur besluiten neemt op grond van de primaire waterschapstaken, (bijvoorbeeld peilbesluiten, opleggen gedoogplichten e.d.), dan moet het bestuur op grond van de Algemene wet bestuursrecht en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur rekening houden met alle betrokken belangen. Dat betekent dus dat ook de belangen van flora en fauna in de afweging worden betrokken. Men kan dan in het besluit specificeren hoe in de uitvoering wordt voldaan aan de eisen van de Flora- en Faunawet. Als wordt voorzien dat de uitvoering van het besluit een wezenlijk negatieve invloed heeft op de instandhouding van beschermde soorten, dan zal een ontheffing moeten worden aangevraagd.

Daarom zijn activiteiten als peilbeheer, dijkversterking of inzet van bergingsgebieden niet onder de gedragscode gebracht.

2.3 Doorwerking naar derden

De gedragscode heeft geen doorwerking naar derden, zoals onderhoudsplichtigen, vergunninghouders of pachters. Het waterschap heeft namelijk niet de bevoegdheid om (mede)gebruikers van terreinen, bijvoorbeeld bij verpachting of recreatief medegebruik, plichten op te leggen die voortvloeien uit de Flora- en Faunawet. Die bevoegdheid ontbreekt ook bij vergunningverlening (WVO) en bij het opstellen van de keur. Gebruikers van waterschapsterreinen, derden onderhoudsplichtigen of vergunningaanvragers zijn er zelf voor verantwoordelijk dat zij zich aan de wet houden. Dat wil zeggen, zij dienen te handelen conform een goedgekeurde gedragscode of ontheffing aan te vragen, wanneer beschermde soorten in het geding zijn. Daarom valt vergunningverlening en keur niet onder de gedragscode. De keur en schouw zou derden wel de ruimte moeten bieden om tegemoet te komen aan de verplichtingen van de Flora- en Faunawet.

2.4 Geldigheid bij bestendig beheer en onderhoud

De wet verstaat onder ‘bestendig beheer en onderhoud’ werkzaamheden die gericht zijn op het handhaven van de bestaande situatie. Maatregelen zijn soms ingrijpend, zoals bij maaien of baggeren, maar zijn tevens een voortzetting van het beheer in het verleden. De werkzaamheden vinden doorgaans plaats in een cyclisch regime. Meestal is er voor deze

werkzaamheden een beheer- of onderhoudsplan. Het voorkomen van soorten is vaak afhankelijk van het gevoerde beheer. Continuerend is vaak een voorwaarde voor het voortbestaan van deze soorten ter plaatse. Grootschalig achterstallig onderhoud voldoet niet aan de hierboven genoemde criteria en valt daarom in de categorie 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'.

Naleving van de gedragscode geldt binnen de kaders van paragraaf 2.1 als een vrijstelling voor de volgende werkzaamheden.

Onderhoud aan en beheer van onder andere³:

- waterkeringen
- waterlopen (inclusief herprofilering van oevers voorzover vallend binnen de in de legger genoemde maten)
- ecologische verbindingen
- oeverbepanting/beekbegeleidende houtwallen/natuurvriendelijke oevers
- meestromende bergingen en nevengeulen
- kikkerpoelen langs waterlopen
- retentie- en bergingsgebieden
- kunstwerken
- transportstelsels
- zuiveringsinstallaties
- helofytenfilters
- slibverwerkingsinstallaties
- wegen, wegbermen, bermsloten
- bermen en onderhoudspaden langs waterlopen
- kunstwerken van wegen en waterlopen
- vaarwegen en havens
- voorzieningen ten behoeve van de bescherming van de waterstaatkundige infrastructuur of ter bescherming van flora en fauna, zoals hekwerken en afrasteringen. Deze kunnen onder andere zijn getroffen in het kader van recreatief medegebruik.⁴

Baggeren en herprofileren van onder andere⁵:

- waterlopen
- zandvangsters in beken
- poelen en dobben
- stedelijk water
- vaarwegen en havens
- depots

3 Voorzover de werkzaamheden tot doel hebben om het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel.

4 Tekst aangepast volgens het goedkeuringsbesluit, onderdeel Overwegingen algemeen, op pagina 2. In de versie die de waterschappen ter goedkeuring hebben voorgedragen, was in deze opsomming sprake van 'recreatieve voorzieningen' en 'toegangsvoorzieningen'.

5 Voorzover de werkzaamheden tot doel hebben om het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel.

2.5 Geldigheid bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting

De wet verstaat onder ruimtelijke ontwikkelingen inrichting activiteiten die nieuw zijn of een sterke wijziging ten opzichte van het verleden inhouden, zoals de aanleg van een kade of het dempen van een watergang. De werkzaamheden zijn voor de aldaar voorkomende soorten ingrijpend. De activiteiten vonden bovendien niet regelmatig of jaarlijks plaats, zoals het geval is bij beheer- en onderhoudswerkzaamheden.

De gedragscode geldt niet als een vrijstelling voor werkzaamheden in de sfeer van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting als die schadelijk zijn voor de zwaarst beschermde categorie (soorten van tabel 3 van hoofdstuk 5). Voor schadelijke handelingen op plaatsen waar deze soorten voorkomen dient men over een ontheffing te beschikken.

Naleving van de gedragscode geldt binnen de kaders van paragraaf 2.1 als een vrijstelling voor de volgende werkzaamheden (uitsluitend voorzover het de soorten van tabel 2 van hoofdstuk 5 betreft).

De aanleg van onder andere:

- waterkeringen
- waterlopen
- retentie- en bergingsgebieden
- ecologische verbindingen
- wegen, wegbermen en bermsloten
- vaarwegen en havens
- aanleg van tijdelijke gronddepots
- voorzieningen ten behoeve van de bescherming van de waterstaatkundige infrastructuur of ter bescherming van flora en fauna, zoals hekwerken en afrasteringen. Deze kunnen onder ander zijn getroffen in het kader van recreatief medegebruik.⁶

De herprofilering (buiten de maten in de legger of het onderhoudsplan) van onder andere:

- watergangen (met inbegrip van beekherstel en hermeandering)
- oevers en walkanten
- waterkeringen
- demping

De bouw van onder andere:

- kunstwerken
- transportstelsels
- gebouwen
- zuiveringsinstallaties
- slibverwerkingsinstallaties

⁶ Tekst aangepast volgens het goedkeuringsbesluit, onderdeel Overwegingen algemeen op pagina 2. In de versie die de waterschappen ter goedkeuring hebben voorgedragen, was in deze opsomming sprake van 'recreatieve voorzieningen' en 'toegangsvoorzieningen'.

De sloop van onder andere:

- gebouwen
- kunstwerken
- installaties

De sanering van waterbodems:

- alle vormen

2.6 Geldigheid bij de bestrijding van plaagorganismen

Deze gedragscode geldt *niet* als vrijstelling voor het beheer en de schadebestrijding van plaagorganismen, zoals de muskusrat of de grote waternevel. Voor deze situaties gelden de artikelen 65 t/m 74a uit de Flora- en Faunawet⁷.

⁷ Zie voor een toelichting op deze artikelen de folder 'Beheer en schadebestrijding, over de Flora- en Faunawet in Nederland' van het Ministerie van LNV.

3 Implementatie in de organisatie

Dit hoofdstuk beschrijft de verantwoordelijkheden die het waterschap op zich neemt en hoe invulling wordt gegeven aan het begrip ‘zorgvuldig handelen.’ De concretisering in werkprotocollen is gegeven in hoofdstuk 4.

3.1 Algemene uitgangspunten

De gedragscode bevat een aantal procesafspraken maar biedt ook een concreet stappenplan voor veel voorkomende werkzaamheden. Voor de vrijstelling van de ontheffingsplicht dient het waterschap de overeengekomen gedragsregels na te leven in de praktijk. Ieder waterschap verbindt zich individueel, vrijwillig aan de gedragscode door middel van een besluit van het waterschapsbestuur.

Handelen volgens de gedragscode is alleen vereist op plaatsen waar beschermde soorten van tabel 2, 3 voorkomen, dat wil zeggen, waar zonder de gedragscode een ontheffing zou moeten worden aangevraagd. Daarnaast is altijd en overal - voor alle soorten - een zekere basiszorgplicht van toepassing (de algemene zorgplicht, zoals omschreven in de wet).

Deze gedragscode is een basisgedragscode. De gedragscode kan voor specifieke situaties met nadere beschermende maatregelen worden uitgebreid. De gedragscode biedt ruimte voor lokaal maatwerk, toegesneden op de lokale situatie en de soort waar het om gaat.

Uitgangspunt voor de concrete uitwerking in werkprotocollen is de strategie: negatieve effecten voorkomen → effecten beperken → schade compenseren. Het waterschap wijkt pas af van het voorkeurscenario als dat vanwege de primaire waterschapstaken in redelijkheid niet anders kan.

Van de werkwijze die is beschreven in hoofdstuk 4 kan onder voorwaarden worden afgeweken. De afwijking dient overtuigend in het project- of onderhoudsplan te worden gemotiveerd. Voorwaarde is dat op basis van een deskundigenoordeel onderbouwd wordt dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzaam voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten, of zelfs beter is voor die soort(en). Als daar niet aan wordt voldaan, dan geldt de wettelijke plicht om ontheffing aan te vragen.⁸

Wanneer het gaat om soorten genoemd in tabel 3 van hoofdstuk 5 van dit document is afwijken alléén toegestaan voor activiteiten in het kader van bestendig beheer en onderhoud indien bovendien kan worden aangetoond dat de werkzaamheden niet op een andere plaats, een ander moment of op een minder schadelijke manier kunnen worden uitgevoerd.

De gedragscode geldt *niet* als vrijstelling voor het uitvoeren van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting ('nieuwe werken') als daaruit negatieve gevolgen voortvloeien voor de soorten in tabel 3 van hoofdstuk 5. In dergelijke gevallen is een ontheffing verplicht.

De gedragscode heeft alleen betrekking op de soorten die in de tabellen 2 en 3 van hoofdstuk 5 worden genoemd, maar kan uiteraard worden uitgebreid voor andere soorten. Hiermee kan voor deze soorten de algemene zorgplicht worden geconcretiseerd.

De gedragscode geldt als een aanbeveling voor de soorten die vermeld worden in tabel 1 van hoofdstuk 5 en voor de soorten die vermeld worden in de Rode Lijst van zeldzame en/of met uitsterven bedreigde planten- en diersoorten (voorzover deze niet onder de bescherming van de Flora- en Faunawet vallen). Het gaat in dit laatste geval om een groot aantal bedreigde, weinig voorkomende soorten hogere planten, mossen, korstmossen, insecten en andere ongewervelde dieren.

3.2 Beleid en organisatie

Een waterschap dat deze gedragscode overneemt verplicht zich om het zorgvuldig handelen ten aanzien van de juridisch zwaarder beschermde flora en fauna op hoofdlijnen te verankeren in zijn strategie en beleid van het waterschap. Bijvoorbeeld in het Waterbeheerplan en het Beheer- en Onderhoudsplan.

⁸ Zie het goedkeuringsbesluit, onderdeel Overwegingen algemeen, op pagina 2 en de toelichting pagina 1 punt 1. In het goedkeuringsbesluit is opgenomen: 'Afwijking van een in de gedragscode beschreven gedragsregel of een in het goedkeuringsbesluit voorgeschreven aanvulling daarop valt niet onder de reikwijdte van de goedkeuring.' Uit de toelichting bij het besluit blijkt dat de handelswijze die in paragraaf 3.1 van de gedragscode is beschreven geldt als een goedgekeurde gedragsregel.

Het waterschap zal de bescherming van de juridisch zwaarder beschermde planten- en diersoorten en hun leefgebieden in redelijkheid leidend laten zijn bij de planning van beheeractiviteiten en inrichtingsprojecten, binnen de randvoorwaarden die primaire waterschapstaken, logistieke en financiële mogelijkheden stellen.

Het waterschap maakt een overzicht van de juridisch zwaarder beschermde soorten waarvoor het waterschap gezien de verspreiding en de afhankelijkheid van het water(beheer)stelsel een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Indien de gedragscode daar niet in voorziet, stelt het waterschap voor deze soorten aparte protocollen op.

Het waterschap ontwikkelt een overzicht of groslijst van soort-beschermende werkmethoden en maatregelen die relevant zijn voor de specifieke omstandigheden binnen het waterschap en past die toe bij de uitvoering van werkzaamheden.

Het waterschap houdt bij de aanschaf van nieuw materieel rekening met de mogelijkheden die er zijn voor zorgvuldige omgang met de aanwezige flora en fauna.

3.3 Informatievoorziening

Het waterschap baseert zijn handelen op de beschikbare kennis over de ecologie en de bescherming van de soorten in zijn werkgebied. Het waterschap zal in beginsel geen fundamenteel of toegepast onderzoek starten, zoals naar ingreep/effect-relaties.

Het waterschap zorgt ten behoeve van zijn onderhoud- en beheerplannen en voor de daarop gebaseerde bestekken voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het voorkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten. Voldoende dekkend en actueel betekent ten minste dat de informatie over het voorkomen van beschermde soorten toereikend is om als onderlegger te dienen voor het bedrijfsmatig organiseren van het beheer en onderhoud in een cyclisch regime van 5 tot 10 jaar. Bestaande gegevens worden optimaal gebruikt en ontbrekende informatie wordt zo nodig aangevuld. De gebruikte verspreidingsgegevens zijn maximaal 10 jaar oud. De termijn kan variëren van 1 tot 10 jaar, afhankelijk van de te beschermen soort. Inventarisaties kunnen per soortgroep of deelgebied gefaseerd worden uitgevoerd. De schaalgrootte van het onderzoek is maximaal 1 x 1 km en bij voorkeur meer gedetailleerd⁹. De gegevens worden vastgelegd op een kaart. Eventuele markering in het veld is hierop aanvullend. De inventarisatie van soorten gebeurt door een ecologisch deskundig persoon.¹⁰

- 9 Voor een waterschap is het van praktisch belang dat de verspreidingsgegevens gedetailleerde informatie bevatten over het object van het beheer en onderhoud. Dit vraagt dus om een betrekkelijk gedetailleerd onderzoek. Bij minder specifieke informatie gelden immers de voorgeschreven maatregelen voor een veel groter oppervlak en ontstaat onduidelijkheid over het specifiek gewenste beheer ter garantie van het duurzaam voortbestaan van de soorten waar het om gaat. Er is geen juridische, wel een praktische voorkeur voor gedetailleerde informatie.
- 10 In deze alinea zijn de aanvullende bepalingen opgenomen die het goedkeuringsbesluit voorschrijft op pagina 3, onderdeel inventarisatie.

Verspreidingsgegevens kunnen ook bestaan uit een kaart van de (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio. De inventarisatie kan desgewenst eerst worden toegespitst op de kansrijke leefgebieden en later meer gebiedsdekkend worden gemaakt. Bijvoorbeeld eerst de watergangen met een natuurfunctie, later de overige watergangen.

Ten behoeve van de uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting zorgt het waterschap eveneens voor een voldoende dekkend en actueel inzicht in het vóórkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten in en rond het object van de ingreep. De verspreidingsgegevens zijn in dit geval maximaal vijf jaar oud. Zo nodig worden die bij de voorbereiding van het plan ter plaatse en in de directe omgeving geactualiseerd.

Als alternatief wordt volstaan met een onderzoek naar het voorkomen van (potentieel) geschikte leefgebieden in combinatie met het voorkomen van de soort in de regio. Aldus wordt het fictief voorkomen van de beschermde soorten vastgesteld en gehandeld alsof de soort daadwerkelijk voorkomt in het gebied¹¹. Hierbij geldt het voorzorgsbeginsel: bij twijfel over het voorkomen van een soort wordt óf de soort als ‘aanwezig’ opgenomen óf er wordt nader onderzoek uitgevoerd om de aanwezigheid uit te sluiten.

Het waterschap zorgt voor een goede kennis- en informatievoorziening over het voorkomen van de juridisch zwaarder beschermde soorten, zowel onder zijn eigen medewerkers als richting opdrachtnemers en, waar zinvol, overige derden. Het waterschap kan hiervoor specifieke producten ontwikkelen, zoals stappenplannen en checklists, databeheerssystemen voor flora en fauna, beeldmateriaal beschermde soorten, cursussen, praktijktrainingen e.d. of aanhaken bij landelijke databanken.

De gebruikte verspreidingsgegevens voldoen te zijner tijd aan de eisen die het Ministerie van LNV formuleert voor monitoring en gegevensverzameling.

Het waterschap zorgt er voor dat bij controle door een handhavende instantie de gegevens over het voorkomen en de verspreiding van de juridisch zwaarder beschermde soorten in het werkgebied kunnen worden getoond.

¹¹ Deze werkwijze voorkomt uitgebreide inventarisaties en kan bijvoorbeeld ook in het winterseizoen worden uitgevoerd.

3.4 Doorwerking in de uitvoering

Het waterschap betreft de kennis over het voorkomen, de kwetsbaarheid en de ontwikkelingsmogelijkheden van de juridisch zwaarder beschermde planten- en diersoorten bij het opstellen van onderhouds- en beheerplannen.

Informatie over de aanwezigheid van juridisch zwaarder beschermde soorten wordt goed gedocumenteerd, mede met het oog op interne en externe controle. Het waterschap zal bij het opstellen van een onderhoudsplan de werkwijze met betrekking tot de juridisch zwaarder beschermde soorten nader specificeren. Deze specificatie wordt ook gebruikt om uitvoerders te instrueren. Op basis van deze instructie kan in het terrein verantwoording worden afgelegd aan de handhavende instantie.

Uitgangspunt voor de concrete uitwerking in werkprotocollen is de strategie: negatieve effecten voorkomen → effecten beperken → schade compenseren. Deze ‘trits’ betekent dat het waterschap allereerst probeert negatieve effecten te voorkomen door geen (of zo weinig mogelijk) werkzaamheden te verrichten in periodes waarin die soorten kwetsbaar zijn: tijdens de voortplantingstijd, de winterrust en/of migratie.

Wanneer dit niet mogelijk is, worden schadebeperkende (mitigerende) maatregelen getroffen. Pas in het uiterste geval vindt compensatie plaats. De schade wordt door het waterschap *op voorhand* fysiek gecompenseerd wanneer het gaat om leefgebieden en/of vermindering van de gunstige staat van instandhouding van soorten die worden genoemd in bijlage IV van de Habitatrictlijn (zie tabel 3, tweede deel, in hoofdstuk 5 van dit document).

Indien de gunstige instandhouding van de soort of de wetgeving dit vereist, wordt in de nabije omgeving een compenserend habitat aangelegd, waarbij geldt dat:

- de oppervlakte en kwaliteit van de aan te leggen biotopen minimaal gelijkwaardig is aan de oppervlakte en de kwaliteit van te vernietigen biotopen;
- de ruimtelijke samenhang met bestaande leefgebieden hersteld wordt, conform de eisen die de betrokken soorten hieraan stellen;
- vervangende biotopen tijdig vóór de ingreep worden aangelegd;
- de compensatie geschiedt volgens de regels die het Rijk en de Provincie hiervoor hebben opgesteld.

3.5 Onvoorziene omstandigheden

Indien, ondanks voorzorg en goede inventarisaties, tijdens de uitvoering van een activiteit onverwachts toch een beschermde soort in het gebied wordt aangetroffen, zal het waterschap terstond nagaan hoe overtreding van de wet kan worden voorkomen. Geprobeerd zal worden de desbetreffende planten en dieren zonder schade te verplaatsen, dan wel

door fasering van werkzaamheden of planwijziging te sparen. Indien dit in redelijkheid niet mogelijk is, zal contact worden opgenomen met het Ministerie van LNV voor een passende werkwijze. Uitgangspunt van dit overleg moet zijn dat de werkzaamheden zo min mogelijk vertraging oplopen.

In geval van een calamiteit (schadelijke lozing, overstroming) is sprake van overmacht. De handelwijze zoals bij overige calamiteiten treedt in werking, waarbij desnoods achteraf ontheffing kan worden verleend.

De inzet van (nood)bergings- en retentiegebieden valt niet onder deze calamiteitenregeling. De toekenning van die functie is een besluit, waarvoor aparte procedures gelden. De wijze waarop bergingsgebieden zo nodig worden ingezet, en de maatregelen die nodig zijn om aan de Flora- en Faunawet te voldoen, worden bij dat besluit betrokken (zie paragraaf 2.1).

3.6 Overige aspecten

Het waterschap bevordert door middel van voorlichting het zorgvuldig handelen van onderhoudsplichtigen, pachters, vergunninghouders en van (mede)gebruikers van waterschapsterreinen en wateren.

Bij de vangst van (al dan niet beschermde) schadelijke dieren worden methoden ingezet die bijvangst van juridisch zwaarder beschermde soorten redelijkerwijs voorkomen.

Bij monitoring en gegevensverzameling van de juridisch zwaarder beschermde soorten wordt gewerkt volgens de richtlijnen van het Ministerie van LNV op te stellen richtlijnen. Zolang deze richtlijnen nog niet zijn gepubliceerd worden zoveel mogelijk soortspecifieke en/of niet dodelijke vangst- en inventarisatiemethoden toegepast.

Het waterschap evalueert zijn beleid voor zorgvuldig handelen ten aanzien van de juridisch zwaarder beschermde soorten door middel van een monitorings- en evaluatieplan, en gebruikt de uitkomsten van de evaluatie voor verdere optimalisatie van beleid, organisatie en werkmethoden.

De goedkeuring die is verleend aan deze gedragscode geldt voor een periode van vijf jaar. Op basis van een door de Unie van Waterschappen uit te voeren evaluatie van de doeltreffendheid en werkbaarheid van de gedragscode, zal de Minister van LNV na die periode een besluit nemen over verlenging van de goedkeuring.¹²

¹² Zie het goedkeuringsbesluit, onderdeel conclusie, pagina 5/6 en de toelichting, pagina 5 punt 7.

4 De praktische uitvoering

In dit hoofdstuk worden de maatregelen beschreven die het waterschap zal treffen om schade aan het duurzaam voortbestaan van soorten bij beheer, onderhoud en bij nieuwe werken te voorkomen.

Inzicht in de ruimtelijke verspreiding, en in de kwetsbaarheid tijdens de periodes van voortplanting, (winter)rust en/of migratie, vormt de basis voor de planning van werkzaamheden. Hierbij streeft het waterschap naar een optimalisatie voor meerdere - soms strijdige - doelen, zowel voor ecologische doelen onderling als ook in samenhang met waterhuishoudkundige of uitvoeringstechnische doelstellingen. Daarom is het lastig om algemeen geldende protocollen op te stellen. Onderstaande richtlijnen zijn dan ook bedoeld als uitgangspunt voor waterschapspecifieke uitwerkingen.

Van de beschreven werkwijze kan onder voorwaarden worden afgeweken. De afwijking dient overtuigend in het project- of onderhoudsplan te worden gemotiveerd. Voorwaarde is dat op basis van een deskundigenoordeel onderbouwd kan worden dat die andere werkwijze geen afbreuk doet aan het duurzaam voortbestaan van (populaties van) beschermde soorten.¹³

Waar in de tekst sprake is van 'soort' of 'soorten', gaat het om de bescherming van populaties en niet om individuen. De tabellen van paragraaf 4.5 geven een overzicht van de gewenste fasering.

4.1 Voorbereiding van werkzaamheden

Het waterschap zorgt ervoor dat uitvoerend personeel op de hoogte is van deze gedragscode en voldoende is geïnstrueerd om die na te kunnen leven. Het uitvoerend personeel weet waar zich de juridisch zwaarder beschermde planten- en diersoorten bevinden. Dit kan door middel van een kaart of een markering in het terrein.

Het uitvoerend personeel wordt opgedragen om naar vermogen alert te zijn op niet-aangeduide (juridisch zwaarder beschermde) planten- en diersoorten en dienovereenkomstig te handelen.

Het waterschap zorgt op basis van ketenverantwoordelijkheid voor het naleven van de gedragscode door partijen die in opdracht van het waterschap handelen (loonwerkers, aannemers, onderzoekers e.d.). In de aanbestedingsopdracht worden de eisen ten aanzien van zorgvuldige werkmethoden opgenomen. Deze afspraken hebben mede betrekking op de planning van de werkzaamheden en de instructie van het door de opdrachtnemer in te zetten personeel en onderaannemers. Het waterschap controleert de naleving hiervan. Dit laat onverlet dat de opdrachtnemer hierin ook een eigen verantwoordelijkheid heeft.

¹³ Zie ook paragraaf 3.1.

In het geval van een ruimtelijke ontwikkeling of inrichting ('nieuwe werken') dient voor soorten die worden genoemd in tabel 3 van hoofdstuk 5 van dit document altijd tijdig een ontheffing te worden aangevraagd. De gedragscode geldt hier niet als een vrijstelling.

4.2 Uitvoering bij beheer en onderhoud

4.2.1 Algemeen¹⁴

In de onderhoud- en beheerplannen geeft het waterschap aan hoe voorkomen zal worden dat afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de juridisch zwaarder beschermde (populaties van) soorten. Hierbij geldt het de strategie die is beschreven onder paragraaf 3.4. Dat houdt in: werken in de minst kwetsbare periode, en als dat niet mogelijk is, aanvullende maatregelen inzetten.

Bij alle werkzaamheden van het waterschap worden in beginsel de volgende elementen gespaard:

- broedkolonies en andere vaste nestplaatsen van vogels (onder andere nestholten van ijsvogels en oeverzwaluwen);
- plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde vissoorten en amfibieën en insecten paaien, paren, eieren afzetten, opgroeien of overwinteren;
- vleermuiskolonies in bomen en gebouwen;
- broeihopen van ringslangen;
- dassenburchten.

Voor onvermijdelijke schade aan dassenburchten wordt altijd een ontheffing aangevraagd.

In voorkomende gevallen wordt grote zorgvuldigheid betracht ten aanzien van schade aan:

- oude bomen (> 50 jaar) met spleten en hopen (in verband met mogelijk voorkomen van vleermuizen en holenbroedende vogels);
- oude gebouwen en bouwwerken (in verband met het mogelijk voorkomen van vleermuizen en vogels).

Zo nodig wordt nader onderzoek verricht om de aanwezigheid van vleermuizen of broedende vogels uit te sluiten.

Bij activiteiten na zonsondergang wordt rekening gehouden met de trek van onder andere padden en kikkers.

4.2.2 Maaien van kruidachtige vegetaties op bermen, dijken en schouwpaden¹⁵

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 van hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap maaidatum en maaimethode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

¹⁴ Tekst aangepast volgens het goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, eerste bolletje, pagina 4.

¹⁵ Tekst aangepast volgens het goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, tweede tot en met vijfde bolletje, pagina 4.

- maaierwerkzaamheden worden bij voorkeur uitgevoerd na 15 juli en voor 15 maart. In deze periode vindt geen voortplanting van betekenis plaats van vogels, amfibieën en reptielen en hebben de meeste planten zaad gezet;
- in afwijking van het voorgaande kunnen maaierwerkzaamheden slechts vanaf 1 juni worden uitgevoerd, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen en op bloeiende, juridisch zwaarder beschermde plantensoorten opdat deze tijdens het maaien gespaard worden. In gebieden die van belang zijn voor strikt beschermde amfibieën dient slechts te worden gemaaid bij droog weer, mag niet worden geklepeld en dient de snijhoogte te worden aangepast¹⁶;
- in laatste instantie zullen maaierwerkzaamheden tussen 15 maart en 1 juni alleen plaatsvinden als dat, gezien de primaire waterschapstaken, niet anders kan en met de nodige voorzorg. Bijvoorbeeld, een vroege maaibeurt kan noodzakelijk zijn om de watergang bereikbaar te houden voor latere schoningswerkzaamheden. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten uit tabel 3 in hoofdstuk 5 geldt daarbij dat er sprake is van een groot openbaar belang en dat er geen alternatieven voor handen zijn;
- op plaatsen waar het broeden van de kwartelkoning wordt vermoed, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 augustus;
- op plaatsen waar voortplanting van de ringslang wordt vermoed, wordt het maaien uitgesteld tot na 15 september, tenzij uit onderzoek is gebleken dat voortplanting kan worden uitgesloten;
- in gazons en andere intensief gebruikte en beheerde plaatsen kunnen maaierwerkzaamheden gedurende het gehele jaar door plaatsvinden, mits tijdens de werkgang goed wordt gelet op broedende vogels of andere juridisch zwaarder beschermde soorten;
- bij het afzetten van maaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Wanneer bovenstaande fasering in de tijd en ruimte onvoldoende waarborg biedt voor het voorkomen van schade, dan past het waterschap schadebeperkende maatregelen toe, zoals:

- delen van de vegetatie worden tijdens een maaibeurt niet of later gemaaid, opdat de functies van het leefgebied van te beschermen soorten gehandhaafd blijft (denk aan de overwintering van insecten). Dit komt ook ten goede aan de bescherming van jonge vogels;
- op de groeiplaats van te beschermen plantensoorten wordt niet gemaaid voordat deze zich voldoende hebben kunnen vermeerderen. Dit kan door te maaien na de zaadzetting of door minimaal 25% van de groeiplaats van deze soort(en) later te maaien of bij toerbeurt over te slaan. Dit geldt ook voor waardplanten van beschermde (insecten)soorten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast, zoals het gebruik van wildredders;

¹⁶ Zie de toelichting bij het goedkeuringsbesluit, pagina 5 punt 8.

- wanneer er sprake is van vogelsoorten die voorkomen op de door LNV gepubliceerde 'Rode Lijst', dan worden de vogels, nesten en hun eieren actief opgespoord en gespaard;
- als niet buiten het broedseizoen gewerkt kan worden, kan men ervoor kiezen het gebied tijdelijk, incidenteel, ongeschikt te maken voor broedvogels, bijvoorbeeld door de vegetatie zeer kort te houden of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten;
- in gebieden waar de waterspitsmuis en/of de noordse woelmuis voorkomt wordt 50% van de vegetatietype waar de soort van afhankelijk is, niet gemaaid.¹⁷

4.2.3 Schonen van waterlopen en oevers (het natte profiel)¹⁸

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2, 3 van hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de werkmethode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- schoningswerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan worden geschoond zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen, zolang de watertemperatuur boven de 10° C blijft;
- in tweede instantie kan schoning slechts tussen 1 juni en 15 juli worden uitgevoerd, mits goed wordt gelet op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten. Groeiplaatsen van de juridisch zwaarder beschermde planten en vogelnesten worden bij het schonen ruim gespaard. Voor vogelnesten wil dat zeggen: minimaal 3 meter om het nest ongemoeid laten, tussen 15 maart en 1 juni minimaal 5 meter om het nest niet schonen;
- in laatste instantie zullen schoningswerkzaamheden in de periode tussen half maart en 1 juni alléén plaatsvinden als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten uit tabel 3 in hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn;
- het schonen geschiedt op zo'n manier dat water en de daarin voorkomende zaden en dieren kunnen terugstromen naar het water;
- het verdient aanbeveling het schoonsel minimaal 48 uur naast de watergang te laten liggen, opdat amfibieën terug naar de watergang kunnen vluchten. Langs watergangen met een botanische doelstelling kan een keuze worden gemaakt voor versneld afvoeren van het maaisel;

¹⁷ Zie toelichting bij het goedkeuringsbesluit pagina 2 punt 2.

¹⁸ Tekst aangepast volgens het goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, zesde, zevende en achtste bolletje, pagina 4.

- bij het afzetten van slootmaaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn en het bermpje. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan, zoals:

- delen van de slootvegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, door het werkgebied gefaseerd te schonen, opdat de functie van het leefgebied van te beschermen soort(en) behouden blijft en vissen en amfibieën kunnen vluchten;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;
- op de kant gedeponiseerd schoonsel wordt altijd¹⁹ gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten, direct na het opschonen. Indien dergelijke organismen aanwezig zijn, worden deze teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheergemeenschappen (groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie gespaard. Het gespaarde gedeelte wordt pas geschoond nadat het eerder geschoonde gedeelte voldoende hersteld is;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd;
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om minimaal 25% van vegetatie en slootbodem ongemoeid te laten (50% voor krabbescheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het schonen van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van beschermde soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.²⁰

4.2.4 Baggeren van bodems, herprofilering en herstelwerkzaamheden aan oevers²¹

Het betreft hier werkzaamheden die tot doel hebben het watersysteem te laten voldoen aan de maatvoering die in de legger of in onderhoudsplannen is neergelegd. Dat kan zijn in termen van onderhoudsdiepte, aan/afvoercapaciteit of doorstroomprofiel. In tegenstelling tot het jaarlijkse maaien en schonen, wordt het baggeren doorgaans niet vaker dan eens per

¹⁹ Zie de toelichting op het goedkeuringsbesluit pagina 3 punt 3.

²⁰ Zie toelichting op het goedkeuringsbesluit pagina 3 punt 4. Zie tevens paragraaf 3.6 van de gedragscode.

²¹ Tekst aangepast volgens goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, negende bolletje, pagina 5.

acht jaar uitgevoerd. Dit leidt dus automatisch tot een fasering in tijd en ruimte. Bij de uitvoering wordt rekening gehouden met bestaande richtlijnen voor de temperatuur van het water (tussen 10 en 25° C). Als die te hoog of te laag is, dan is extra voorzorg noodzakelijk. Bij een te lage temperatuur raken vissen en amfibieën inactief waardoor zij niet meer kunnen vluchten. Bij een te hoge temperatuur kan zuurstofloosheid van het water ontstaan.

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten (tabel 2,3 van hoofdstuk 5) worden verwacht, stemt het waterschap de datum van de werkzaamheden en de methode af op de instandhouding van deze soorten. Naar volgorde van voorkeur vinden de werkzaamheden in de volgende periodes plaats:

- baggerwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van 15 juli tot 1 november, met een voorkeur voor de maanden september en oktober. Dit is de periode tussen de voortplanting en de winterrust van vissen en amfibieën. Bovendien hebben in deze periode vrijwel alle water- en oeverplanten zaad gezet. In de maanden november-december kan nog worden gebaggerd zo lang de winterrust van vissen en amfibieën nog niet is ingetreden, dat wil zeggen, zolang de watertemperatuur boven de 10° C blijft;
- in tweede instantie kan slechts gebaggerd worden tussen 1 juni en 15 juli en na het intreden van de winterrust (tussen 1 november en 15 maart), mits de werkzaamheden op kleinere schaal gefaseerd plaatsvinden. Dat wil zeggen als ook lokaal zo veel leefgebied wordt gespaard (minimaal 25%), als nodig is om de functies van het leefgebied van te beschermen soort(en) te kunnen behouden. Door fijnmaziger te werken kunnen te beschermen soorten vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw bevolken. Tussen 1 juni en 15 juli moet bovendien goed gelet worden op broedende vogels en bloeiende of zaadbevattende juridisch zwaarder beschermde planten;
- in de periode van half maart tot half juli (broed- en voortplantingsperiode) worden de werkzaamheden alléén uitgevoerd als dit vanwege de primaire waterschapstaken niet anders kan en met de nodige voorzorg. De voorzorgsmaatregelen worden, met het oog op controle door handhavende instanties, goed gedocumenteerd. Voor de soorten uit tabel 3 in hoofdstuk 5 geldt bovendien de eis dat voor de werkzaamheden geen alternatieven voorhanden mogen zijn.

Bovenstaande fasering in ruimte en tijd biedt doorgaans voldoende bescherming voor soorten die frequent, maar diffuus in bepaalde regio's voorkomen, zoals de bittervoorn en het biermpje. Bij soorten die voorkomen als lokale populaties op specifieke locaties, zijn aanvullend schadebeperkende maatregelen nodig. Dat geldt ook voor de waardplanten of gastheren van de beschermde soorten. De maatregelen worden gespecificeerd in het onderhoudsplan zoals:

- delen van de slootvegetatie en van de waterbodem (minimaal 25%) worden gespaard, zodat te beschermen soorten kunnen vluchten, dan wel de gebaggerde delen opnieuw kunnen bevolken. Dit kan door het werkgebied gefaseerd te baggeren;
- er wordt natuurvriendelijk materieel ingezet en/of een sparende techniek toegepast;

- te beschermen soort(en) worden tijdelijk weggevangen of geïsoleerd van dat deel van de watergang waar de werkzaamheden plaatsvinden;
- op de kant gedeponeerde bagger wordt direct gecontroleerd op aanwezigheid van te beschermen soorten. Deze worden teruggezet in het water. Dat geldt ook voor hun eventuele waardplanten en gastheren, zoals zoetwatermosselen in het leefgebied van de bittervoorn;
- op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheergemeenschappen (waaronder groene glazenmaker, zwarte stern) wordt minimaal 50% van de vegetatie en waterbodem gespaard. Tijdens het baggeren worden op de kant gedeponeerde krabbescheerplanten zoveel mogelijk teruggeplaatst;
- op plaatsen waar voortplanting van kamsalamanders wordt vermoed, worden werkzaamheden pas na 1 oktober uitgevoerd;
- indien niet kan worden voldaan aan de gedragsregel om 25% van vegetatie en slootbodem ongemoeid te laten (50% op plaatsen waar te beschermen soorten voorkomen die afhankelijk zijn van krabbescheer), dan dienen zodanig andere maatregelen te worden getroffen, dat het baggeren van de watergang niet van wezenlijke invloed is op de populaties van te beschermen soorten. Bij het vaststellen van dergelijke maatregelen en het toezicht op de uitvoering daarvan dient een ter zake deskundige te worden ingeschakeld. De maatregelen dienen te worden vastgelegd en de effecten daarvan op de betreffende soorten dienen te worden gemonitord.²²

Bij het afzetten van bagger of slootmaaisel op land wordt rekening gehouden met beschermde terrestrische soorten. Dat laat de ontvangstplicht door aangelanden onverlet.

Bij herstelwerkzaamheden aan watergangen en oevers worden zo nodig aldaar en in de directe omgeving schadebeperkende maatregelen getroffen, afhankelijk van de te beschermen soorten ter plaatse. Aanwezige vogels en hun nesten worden opgespoord en gespaard.

4.2.5 Begrazen

In het begrazingsplan wordt rekening gehouden met het vóórkomen van juridisch zwaarder beschermde planten- of diersoorten. Zo nodig wordt de begrazingsdruk (aantal dieren en periode van begrazing) en de keuze van diersoort hierop aangepast en worden eventueel gebieden uitgerasterd.

4.2.6 Snoeien en dunnen van opgaande beplanting

Snoi- en dunwerkzaamheden worden in beginsel uitgevoerd in de periode van september tot half maart, dus buiten het broedseizoen. Hierbij neemt het waterschap de volgende voorzorg in acht:

- oudere bomen (> 50 jaar) met spleten en holen worden op de aanwezigheid van vleermuizen gecontroleerd. Dergelijke bomen en de

²² Zie de toelichting bij het goedkeuringsbesluit pagina 4, punt 6. Zie tevens paragraaf 3.6 van de gedragscode.

- bomen in de directe omgeving daarvan dienen op zodanige wijze verzorgd te worden dat de verblijfplaatsen in stand blijven en aanwezige dieren niet worden verstoord;
- hollen van juridisch zwaarder beschermde dieren of bladhopen waarin zich slangen of juridisch zwaarder beschermde amfibieën zouden kunnen bevinden dienen te worden gespaard.

Tijdens het broedseizoen (15 maart tot 15 juli) vinden géén snoei- en dunningswerkzaamheden plaats, tenzij uit controle is komen vast te staan dat zich in de directe omgeving geen broedende vogels of nesten bevinden.

Werkpaden en werkomgeving worden zo beperkt mogelijk gehouden. Daarbij en ook bij de valrichting van bomen en takken wordt rekening gehouden met bovenstaande punten.

Snoei- en dunningswerkzaamheden worden op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht zo mogelijk gefaseerd uitgevoerd (verspreiden over meerdere jaren), opdat leefgebieden van deze soorten gehandhaafd blijven.

Snoeihout en snippers worden buiten het leefgebied van de juridisch zwaarder beschermde soorten opgeslagen.

NB Het kappen van bomen anders dan uit een oogpunt van beheer en onderhoud van de opstand valt onder de categorie 'Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting'. Voor dergelijke werkzaamheden geldt naast de Flora- en Faunawet tevens de Boswet. De gedragscode treedt niet in de plaats van een Kapvergunning.

4.2.7 Onderhoud aan waterkeringen

Hieronder wordt verstaan het regulier, periodiek onderhoud.

Grootschalige ingrepen, zoals het op hoogte brengen van dijken, valt onder de categorie 'nieuwe werken'. Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, handelt het waterschap als volgt (met inachtneming van de beperkingen die de Wet op de waterkeringen oplegt: van 15 oktober tot 15 april is geen onderhoud toegestaan aan het buitentalud van een waterkerende dijk).

- Werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart - 15 juli), tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels (meer) bevinden.
- Als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan ervoor kiezen het dijklichaam tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden uitvoeren, bijvoorbeeld bij herinzaai, zodat zich voor de winter een erosiebestendige zode kan ontwikkelen.

- Voorafgaand aan het onderhoud wordt geïnventariseerd hoe de instandhouding van populaties beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad), worden de planten opgenomen eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op een geschikte plek in de nabijheid uitgeplant. Dit voorzover soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep.
- Natuurvriendelijke oevers worden ongemoeid gelaten.

4.2.8 Onderhoud verhardingen

Bij onderhoud aan verharde oppervlakten wordt tijdens het broedseizoen rekening gehouden met het vóórkomen van broedende vogels en andere beschermde diersoorten en planten in de nabije omgeving.

Gladheidsbestrijding in de nabijheid van waar juridisch zwaarder beschermde, zoutgevoelige plantensoorten groeien gebeurt met niet-schadelijke middelen.

In de directe omgeving van leefgebieden van juridisch zwaarder beschermde soorten wordt geen chemische onkruidbestrijding toegepast. Hiervan wordt alléén afgeweken als alternatieven (mechanisch, branden) niet mogelijk zijn.

NB Het is aan te raden dezelfde handelswijze toe te passen bij habitattypen die op grond van de Habitatrichtlijn moeten worden beschermd. Deze verplichting valt echter buiten het kader van deze gedragscode.

4.3 Uitwerking bij ruimtelijke ontwikkelingen en inrichting ('nieuwe werken')

NB. Bij deze werkzaamheden moet er rekening mee worden gehouden dat voor soorten uit tabel 3 van hoofdstuk 5 van deze gedragscode geen vrijstelling mogelijk is. Indien sprake is van verboden handelingen ten aanzien van deze soorten moet hiervoor een ontheffing worden aangevraagd. Het naleven van de onderstaande gedragsregels zal echter de negatieve gevolgen zeker verminderen en de kans op het verkrijgen van een ontheffing vergroten.

4.3.1 Voorbereiding van nieuwe werken

Voorafgaande aan de realisatie van ruimtelijke inrichtingsprojecten zorgt het waterschap voor een voldoende dekkend en actueel overzicht van de verspreiding van de juridisch zwaarder beschermde planten- en diersoorten in het plangebied en de directe omgeving (zie ook paragraaf 3.3).

Voor juridisch zwaarder beschermde planten- en diersoorten worden specifieke behoudsmaatregelen in het plan opgenomen, bijvoorbeeld in de vorm van een werkprotocol. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op de locatiekeuze én op de werkwijze.

In het geval van de soorten uit tabel 3 van hoofdstuk 5 van dit document dient een ontheffing te worden aangevraagd bij de Minister van LNV. Hierbij dient te worden aangetoond dat:

- sprake is van een dwingende reden van groot openbaar belang voor het uitvoeren van het betreffende plan;
- de ingreep niet op een andere, minder schadelijke wijze of op een andere locatie kan plaatsvinden;
- de gunstige instandhouding van de getroffen soort(en) gewaarborgd is;
- voldoende mitigerende maatregelen en compensatie worden toegepast.

De benodigde maatregelen worden door het waterschap in een Programma van Eisen of besteksvoorschriften ook voorgeschreven aan anderen die werkzaamheden in opdracht van het waterschap uitvoeren. Het waterschap houdt hier toezicht op.

Tijdens de werkzaamheden wordt gecontroleerd op het alsnog voorkomen of hervestigen van juridisch zwaarder beschermde soorten. Indien dit het geval is worden plan en werkzaamheden hierop aangepast.

Verboden handelingen ten aanzien van vogels, hun nesten en eieren wordt door middel van preventie voorkómen, bijvoorbeeld door de werkzaamheden buiten het broedseizoen te laten plaatsvinden.

Indien de wet verplicht tot compensatie van leefgebieden, worden hiervoor in de plaats nieuwe aangelegd voor de betreffende soorten, waarbij:

- de oppervlakte van het nieuw in te richten terrein voldoende groot en voldoende geschikt is om de betreffende soort(en) te handhaven;
- het nieuwe terrein deel uitmaakt van een samenhangend ruimtelijk netwerk van geschikte leefgebieden voor de betreffende soorten;
- het nieuwe terrein tijdig voor de aanvang van de ingreep gereed is en geschikt voor het herbergen van de desbetreffende soort(en).

4.3.2 Verwijderen van bovengrond en andere graafwerkzaamheden²³

Op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht, worden de werkzaamheden in beginsel uitgevoerd buiten de kwetsbare perioden van deze soorten. Dit houdt in:

- werkzaamheden vinden plaats buiten het broedseizoen van vogels (15 maart-15 juli) tenzij door onderzoek is vastgesteld dat zich op het terrein geen broedende vogels bevinden;
- als het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen te werken, worden schadebeperkende maatregelen toegepast. Men kan ervoor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke

²³ Tekst aangepast volgens goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, tiende bolletje op pagina 5.

- werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren, zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen;
- voorafgaand aan de werkzaamheden wordt geïnventariseerd hoe de instandhouding van populaties beschermde planten kan worden gewaarborgd. Afhankelijk van de ecologie en voortplanting van de soort (bollen, knollen, zaad), worden de planten opgenomen, eventueel eerst in depot gezet en (naderhand) op adequate wijze uitgezet;
 - werkzaamheden op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren worden verwacht vinden plaats buiten de overwinteringsperiode van deze soorten (1 november-1 april). Op plaatsen waar de zandhagedis wordt verwacht vinden geen werkzaamheden plaats tijdens de voortplantingsperiode van deze soort.

Tijdens de uitvoering worden maatregelen genomen om te voorkómen dat vaste verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten in de omgeving worden beïnvloed.

Wanneer tijdens de looptijd van het project hervestiging van juridisch zwaarder beschermde soorten ongewenst is, dan worden maatregelen genomen om te voorkómen dat hervestiging op het terrein kan optreden, bijvoorbeeld door het terrein tijdelijk kaal te houden of dagelijks te verstoren. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten.

4.3.3 Sloop van kunstwerken en gebouwen

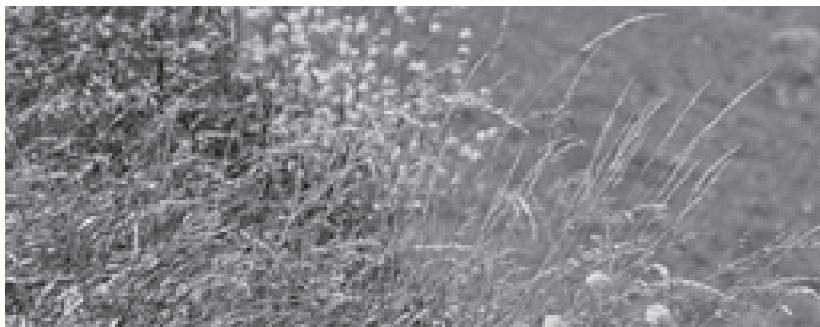
Kunstwerken en gebouwen kunnen van belang zijn voor de volgende soortengroepen: (muur) planten, (broed)vogels, zoogdieren (vleermuizen en steenmarter), amfibieën en reptielen, de laatste vooral in verband met de overwintering.

Groeiplaatsen van beschermde muurplanten en muurvegetaties worden zoveel mogelijk in stand gelaten. Veel muurplanten behoren tot de juridisch zwaarder beschermde soorten van tabel 2 van hoofdstuk 5.

Wanneer vernietiging van groeiplaatsen onvermijdelijk is worden beschermde muurplanten en muurvegetaties in dijkbekledingen, muren en gebouwen buiten de bloeitijd uitgestoken en elders in geschikt biotoop teruggeplaatst.

Gebouwen en kunstwerken worden vóór de ingreep gecontroleerd op het voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, op steenmarters en vleermuizen. Bij positief resultaat worden geen werkzaamheden uitgevoerd tijdens het broed- of nestelseizoen, noch tijdens de winterslaap van overwinterende vleermuizen. Bij aanwezigheid van vleermuiskolonies dient een ontheffing aangevraagd te worden.

Bij substantiële aantasting van groeiplaatsen en verblijfplaatsen van juridisch zwaarder beschermde soorten worden maatregelen genomen om bij herontwikkeling van de locatie nieuw leefgebied voor de

desbetreffende planten en dieren te creëren. Te denken valt aan gebruik van speciale mortel voor muurplanten, nestelgelegenheid voor zwaluwen en holten die als verblijfplaats voor vleermuizen kunnen fungeren.

4.3.4 Bouwactiviteiten

Bij bouwactiviteiten worden broedende vogels, kramende (juridisch zwaarder beschermde) zoogdieren en parende amfibieën op of nabij de bouwplaats in de planvoorbereiding en in de te hanteren werkwijze ontzien. Aandachtssoort is hier de rugstreeppad.

Bouwactiviteiten vinden in beginsel plaats in de daglichtperiode, opdat verstoring van de omgeving door verlichting wordt voorkomen. Bij nachtelijke verlichting van de bouwplaats wordt uitstraling naar de omgeving zo veel mogelijk voorkomen.

4.3.5 Afdammen, dempen of vergraven van wateren²⁴

Het afdammen, dempen of leegpompen van watergangen wordt op plaatsen waar juridisch zwaarder beschermde soorten worden verwacht in beginsel uitgevoerd in de periode tussen 15 juli en 1 november, dat wil zeggen na de voortplantingsperiode en vóór de winterrust van vissen, amfibieën en reptielen.

Als het niet mogelijk is om in deze periode te werken, dan is extra voorzorg nodig. Bij werkzaamheden tijdens de broedperiode kan men ervoor kiezen het werkgebied tijdelijk ongeschikt te maken voor broedvogels door de vegetatie zeer kort te houden of tevoren te frezen en/of door deze dagelijks te betreden. Dergelijke maatregelen dienen uitsluitend het voorkómen van de vestiging, niet het bestrijden van al aanwezige (vogel)soorten. Met deze aanpak kan men toch de noodzakelijke werkzaamheden in het voorjaar uitvoeren, zodat de vegetatie zich voor de winter kan ontwikkelen.

Voorafgaand aan het dempen of vergraven van de watergang wordt deze zoveel mogelijk vrij gemaakt van juridisch zwaarder beschermde dieren en planten:

²⁴ Tekst aangepast volgens goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, elfde bolletje op pagina 5.

- juridisch zwaarder beschermde planten worden ruim uitgestoken en elders teruggeplaatst, voor zover soorten lokaal in hun voorkomen bedreigd worden door de ingreep en deze ingreep onvermijdelijk is;
- juridisch zwaarder beschermde dieren worden weggevangen voorafgaande aan het dempen van de sloot en teruggeplaatst in geschikte biotopen in de omgeving, wanneer deze door de ingreep worden bedreigd;
- wanneer het gaat om leefgebieden van soorten die genoemd worden in tabel 3 van hoofdstuk 5 wordt voorafgaand aan het dempen eerst voldoende nieuw habitat ingericht. Deze nieuwe habitat moet ecologisch functioneren alvorens tot demping wordt overgegaan.

Bij het dempen van een watergang wordt het water één richting uitgedreven naar een naastliggende sloot, opdat aanwezige vissen en amfibieën kunnen ontsnappen.

Bij leegpompen van een watergang worden overige vissen en amfibieën tijdig weggevangen en elders uitgezet.

Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen gebeurt onder begeleiding van en op aanwijzing van een ecologisch deskundig persoon met kennis van de betreffende soorten.

4.4 Uitwerking bij onderzoek en monitoring²⁵

Het vangen van juridisch zwaarder beschermde soorten gebeurt uitsluitend door bevoegde personen. (NB. Het vangen is doorgaans vergunningplichtig).

Bij het vangen van juridisch zwaarder beschermde zoogdieren voor onderzoek en monitoring wordt uitsluitend gewerkt volgens het DEC-protocol uit de Wet op het Dierenwelzijn.

Het uitsteken van beschermde planten, het vangen van beschermde dieren en het elders terugplaatsen gebeurt onder begeleiding van en op aanwijzing van een ecologisch deskundig persoon met kennis van de betreffende soorten.

4.5 Kalender van werkzaamheden

Onderstaande tabellen vatten de fasering van werkzaamheden samen, zoals beschreven in de voorgaande paragrafen van hoofdstuk 4. Deze tabellen moeten gelezen worden in samenhang met de corresponderende tekst.

²⁵ Tekst aangepast volgens goedkeuringsbesluit, onderdeel Voorzorgsmaatregelen, elfde bolletje op pagina 5.

	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December
Onderhoud												
Maaien bermen, dijken en schouwpaden												
Schonen van het natte profiel												
Baggeren van bodems en herprofilering												
Herstelwerkzaamheden (1.)												
Begrazen (2.)												
Snoeien en dunnen van opgaande beplanting												
Onderhoud waterkeringen												
Onderhoud verhardingen (3.)												
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting												
Verwijderen van bovengrond/ graven (4.)												
Sloop van kunstwerken en gebouwen (5.)												
Bouwactiviteiten (6.)												
Afdammen, dempen, vergraven van watergangen												

- Voorkeursperiode, met minste risico op afbreuk aan populaties van soorten.
- 2e voorkeursperiode: 'ja, mits'. Uitvoering met de nodige schadebeperkende maatregelen.
- 3e voorkeursperiode: 'nee, tenzij'. Alleen in uiterste noodzaak en met de nodige schadebeperkende maatregelen.

- (1.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (2.) Begrazingsdruk (aantal dieren en periode) en keuze diersoort aanpassen op voorkomen van juridisch zwaarder beschermde soorten.
- (3.) Tijdens broedseizoen rekening houden met voorkomen van broedende vogels en andere beschermde soorten.
- (4.) Bij het voorkomen van juridisch zwaarder beschermde amfibieën, reptielen en zoogdieren moet de periode van winterrust vermeden worden.
- (5.) Rekening houden met groeiplaatsen van beschermde muurplanten en voorkomen van onder meer (gier)zwaluwen, overwinterende (juridisch zwaarder beschermde) amfibieën en reptielen, steenmarters en vlermuizen.
- (6.) Rekening houden met voortplanting van vogels en beschermde zoogdieren en amfibieën.

5 De tabellen 1, 2, 3 van beschermde soorten

5.1 Algemeen

De gedragscode heeft betrekking op de soorten die vermeld staan in de tabellen 2 en 3 van dit hoofdstuk. De tabellen komen overeen met de tabellen 1, 2 en 3 in de LNV brochure 'Buiten aan het Werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren'.

In de praktijk van de Flora- en Faunawet is ook sprake van tabel 1 soorten. Dat zijn algemene, niettemin wettelijk beschermde soorten waarvoor een algehele vrijstelling van de artikelen 8 t/m 12 van de Flora- en Faunawet geldt, althans voor de werkzaamheden die vallen onder de vrijstellingsregeling. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende eisen gesteld.

Voor andere werkzaamheden dan hierboven genoemd, is voor de soorten in tabel 1 wel een ontheffing nodig. Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort' (zgn. lichte toets). *De soorten van tabel 1 zijn dus voor de gedragscode niet relevant.*

5.2 De soorten van tabel 1

Dit zijn algemene soorten waarvoor een algehele vrijstelling geldt van artikel 8 t/m 12 van de Flora- en Faunawet. *Deze zijn dus voor de gedragscode niet relevant.*

Tabel 1: Algemene soorten

Zoogdieren	
Aardmuis	<i>Microtus agrestis</i>
Bosmuis	<i>Apodemus sylvaticus</i>
Bunzing	<i>Mustela putorius</i>
Dwergmuis	<i>Micromys minutus</i>
Dwergspitsmuis	<i>Sorex minutus</i>
Egel	<i>Erinaceus europeus</i>
Gewone bosspitsmuis	<i>Sorex araneus</i>
Haas	<i>Lepus europeus</i>
Hermelijn	<i>Mustela erminea</i>
Huisspitsmuis	<i>Crocidura russula</i>
Konijn	<i>Oryctolagus cuniculus</i>
Mol	<i>Talpa europea</i>
Ondergrondse woelmuis	<i>Pitymys subterraneus</i>
Ree	<i>Capreolus capreolus</i>
Rosse woelmuis	<i>Clethrionomys glareolus</i>
Tweekleurige bosspitsmuis	<i>Sorex coronatus</i>
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>

Vos	<i>Vulpes vulpes</i>
Wezel	<i>Mustela nivalis</i>
Woelrat	<i>Arvicola terrestris</i>

Reptielen en amfibieën

Bruine kikker	<i>Rana temporaria</i>
Gewone pad	<i>Bufo bufo</i>
Middelste groene kikker	<i>Rana esculenta</i>
Kleine watersalamander	<i>Triturus vulgaris</i>
Meerkikker	<i>Rana ridibunda</i>

Mieren

Behaarde rode bosmier	<i>Formica rufa</i>
Kale rode bosmier	<i>Formica polyctena</i>
Stronkmier	<i>Formica truncorum</i>
Zwartrugbosmier	<i>Formica pratensis</i>

Slakken

Wijngaardslak	<i>Helix pomatia</i>
---------------	----------------------

Vaatplanten

Aardaker	<i>Lathyrus tuberosus</i>
Akkerklokje	<i>Campanula rapunculoides</i>
Brede wespenorchis	<i>Epipactis helleborine</i>
Breed klokje	<i>Campanula latifolia</i>
Dotterbloem	<i>Caltha palustris</i>
Gewone vogelmelk	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
Grasklokje	<i>Campanula rotundifolia</i>
Grote kaardenbol	<i>Dipsacus fullonum</i>
Kleine maagdenpalm	<i>Vinca minor</i>
Knikkende vogelmelk	<i>Ornithogalum nutans</i>
Koningsvaren	<i>Osmunda regalis</i>
Slanke sleutelbloem	<i>Primula elatior</i>
Zwanebloem	<i>Butomus umbellatus</i>

5.3 De soorten van tabel 2

Tabel 2 bevat, naast alle vogels, een aantal soorten die betrekkelijk zeldzaam zijn.

Het toetsingskader voor activiteiten die mogelijk schade berokkenen aan soorten uit deze tabel staat vermeld in bijlage 2 van dit document.

Soorten van tabel 2

Vogels	
Alle inheemse vogelsoorten	

Zoogdieren	
Damhert	Dama dama
Edelhert	Cervus elaphus
Eekhoorn	Sciurus vulgaris
Grijze zeehond	Halichoerus grypus
Grote bosmuis	Apodemus flavicollis
Steenmarter	Martes foina
Wild zwijn	Sus scrofa

Reptielen en amfibieën	
Alpenwatersalamander	Triturus alpestris
Levendbarende hagedis	Lacerta vivipara

Dagvlinders	
Moerasparelmoervlinder	Euphydryas aurinia
Vals heideblauwtje	Lycaeides idas

Vissen	
Bermpje	Noemacheilus barbatulus
Kleine modderkruiper	Cobitis taenia
Meerval	Silurus glanis
Rivierdonderpad	Cottus gobio

Vaatplanten	
Aangebrande orchis	Orchis ustulata
Aapjesorchis	Orchis simia
Beenbreek	Narthecium ossifragum
Bergklokje	Campanula rhomboidalis
Bergnachtorchis	Platanthera chlorantha
Bijenorchis	Ophrys apifera
Blaasvaren	Cystopteris fragilis
Blauwe zeedistel	Eryngium maritimum

Bleek bosvogeltje	<i>Cephalanthera damasonium</i>
Bokkenorchis	<i>Himantoglossum hircinum</i>
Brede orchis	<i>Dactylorhiza majalis majalis</i>
Bruinrode wespenorchis	<i>Epipactis atrorubens</i>
Daslook	<i>Allium ursinum</i>
Dennenorchis	<i>Goodyera repens</i>
Duitse gentiaan	<i>Gentianella germanica</i>
Franjementiaan	<i>Gentianella ciliata</i>
Geelgroene wespenorchis	<i>Epipactis muelleri</i>
Gele helmblroom	<i>Pseudofumaria lutea</i>
Gevlekte orchis	<i>Dactylorhiza maculata</i>
Groene nachtorchis	<i>Coeloglossum viride</i>
Groensteel	<i>Asplenium viride</i>
Grote keverorchis	<i>Listera ovata</i>
Grote muggenorchis	<i>Gymnadenia conopsea</i>
Gulden sleutelbloem	<i>Primula veris</i>
Harlekijn	<i>Orchis morio</i>
Herfstschroeforchis	<i>Spiranthes spiralis</i>
Hondskruid	<i>Anacamptis pyramidalis</i>
Honingorchis	<i>Herminium monorchis</i>
Jeneverbes	<i>Juniperus communis</i>
Klein glaskruid	<i>Parietaria judaica</i>
Kleine keverorchis	<i>Listera cordata</i>
Kleine zonnedaaw	<i>Drosera intermedia</i>
Klokjesgentiaan	<i>Gentiana pneumonanthe</i>
Kluwenklokje	<i>Campanula glomerata</i>
Koraalwortel	<i>Corallorhiza trifida</i>
Kruisbladgentiaan	<i>Gentiana cruciata</i>
Lange ereprijs	<i>Veronica longifolia</i>
Lange zonnedaaw	<i>Drosera anglica</i>
Mannetjesorchis	<i>Orchis mascula</i>
Maretak	<i>Viscum album</i>
Moeraswespenorchis	<i>Epipactis palustris</i>
Muurbloem	<i>Erysimum cheiri</i>
Parnassia	<i>Parnassia palustris</i>
Pijlscheefkelk	<i>Arabis hirsuto sagittata</i>
Poppenorchis	<i>Aceras anthroporum</i>
Prachtklokje	<i>Campanula persicifolia</i>
Purperorchis	<i>Orchis purpurea</i>
Rapunzelklokje	<i>Campanula rapunculus</i>
Rechte driehoeksvaren	<i>Gymnocarpium robertianum</i>
Rietorchis	<i>Dactylorhiza majalis praetermissa</i>
Ronde zonnedaaw	<i>Drosera rotundifolia</i>
Rood bosvogeltje	<i>Cephalanthera rubra</i>

Ruig klokje	Campanula trachelium
Schubvaren	Ceterach officinarum
Slanke gentiaan	Gentianella amarella
Soldaatje	Orchis militaris
Spaanse ruiter	Cirsium dissectum
Steenanjer	Dianthus deltoides
Steenbreekvaren	Asplenium trichomanes
Stengelloze sleutelbloem	Primula vulgaris
Stengelomvattend havikskruid	Hieracium amplexicaule
Stijf hardgras	Catapodium rigidum
Tongvaren	Asplenium scolopendrium
Valkruid	Arnica montana
Veenmosorchis	Hammarbya paludosa
Veldgentiaan	Gentianella campestris
Veldsalie	Salvia pratensis
Vleeskleurige orchis	Dactylorhiza incarnata
Vliegenorchis	Ophrys insectifera
Vogelnestje	Neottia nidus-avis
Voorjaarsadonis	Adonis vernalis
Wantsenorchis	Orchis coriophora
Waterdrieblad	Menyanthes trifoliata
Weideklokje	Campanula patula
Welriekende nachtorchis	Platanthera bifolia
Wilde gagel	Myrica gale
Wilde herfsttijloos	Colchicum autumnale
Wilde kievitsbloem	Fritillaria meleagris
Wilde marjolein	Origanum vulgare
Wit bosvogeltje	Cephalanthera longifolia
Witte muggenorchis	Pseudorchis albida
Zinkviooltje	Viola lutea calaminaria
Zomerklokje	Leucjum aestivum
Zwartsteel	Asplenium adiantum-nigrum

Kevers

Vliegend hert	Lucanus cervus
---------------	----------------

Kreeftachtigen

Rivierkreeft	Astacus astacus
--------------	-----------------

5.4 De soorten van tabel 3

Deze tabel bevat de soorten die genoemd worden in bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn (Europees zeldzame/of bedreigde soorten) en een aantal - doorgaans zeer zeldzame - soorten die de Nederlandse Staat in bijlage 1 bij het Vrijstellingenbesluit daaraan heeft toegevoegd (zogenoemde AMvB-soorten).

Het toetsingskader voor activiteiten die mogelijk schade berokkenen aan soorten uit deze tabel staat vermeld in bijlage 2 van dit document. De eisen zijn over het algemeen strenger dan die voor de soorten uit tabel 2.

Soorten van tabel 3

A. Soorten genoemd in bijlage 1 Vrijstellingenbesluit

Zoogdieren	
Boommarter	<i>Martes martes</i>
Das	<i>Meles meles</i>
Eikelmuis	<i>Eliomys quercinus</i>
Gewone zeehond	<i>Phoca vitulina</i>
Veldspitsmuis	<i>Crocidura leucodon</i>
Waterspitsmuis	<i>Neomys fodiens</i>

Reptielen en amfibieën	
Adder	<i>Vipera berus</i>
Hazelworm	<i>Anguis fragilis</i>
Ringslang	<i>Natrix natrix</i>
Vinpootsalamander	<i>Triturus helveticus</i>
Vuursalamander	<i>Salamandra salamandra</i>

Vissen	
Beekprik	<i>Lampetra planeri</i>
Bittervoorn	<i>Rhodeus cericeus</i>
Elrits	<i>Phoxinus phoxinus</i>
Gestippelde alver	<i>Alburnoides bipunctatus</i>
Grote modderkruiper	<i>Misgurnus fossilis</i>
Rivierprik	<i>Lampetra fluviatilis</i>

Dagvlinders	
Bruin dikkopje	<i>Erynnis tages</i>
Dwergblauwtje	<i>Cupido minimus</i>
Dwergdikkopje	<i>Thymelicus acteon</i>
Groot geaderd witje	<i>Aporia crataegi</i>
Grote ijsvogelvlinder	<i>Limenitis populi</i>
Heideblauwtje	<i>Plebejus argus</i>

Iepepage	Strymonidia w-album
Kalkgraslanddikkopje	Spialia sertorius
Keizersmantel	Argynnis paphia
Klaverblauwtje	Cyaniris semiargus
Purperstreepparelmoervlinder	Brenthis ino
Rode vuurvlinder	Palaeochrysophanus hippothoe
Rouwmantel	Nymphalis antiopa
Tweekleurig hooibeestje	Coenonympha arcania
Veenbesparelmoervlinder	Bolaria aquilonais
Veenhooibeestje	Coenonympha tullia
Veldparelmoervlinder	Melitaea cinxia
Woudparelmoervlinder	Melitaea diamina
Zilvervlek	Clossiana euphrosyne

Vaatplanten	
Groot zeegras	Zostera marina

B. Soorten genoemd in bijlage IV Habitatrichtlijn

Zoogdieren	
Baardvleermuis	Myotis mystacinus
Bechstein's vleermuis	Myotis bechsteinii
Bever	Castor fiber
Bosvleermuis	Nyctalus leisleri
Brandt's vleermuis	Myotis brandtii
Bruinvis	Phocoena phocoena
Euraziatische lynx	Lynx lynx
Franjestaart	Myotis nattereri
Gewone dolfin	Delphinus delphis
Gewone dwergvleermuis	Pipistrellus pipistrellus
Gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus
Grijze grootoorvleermuis	Plecotus austriacus
Grote hoefijzerneus	Rhinolophus ferrumequinum
Hamster	Cricetus cricetus
Hazelmuis	Muscardinus avellanarius
Ingekorven vleermuis	Myotis emarginatus
Kleine dwergvleermuis	Pipistrellus pygmaeus
Kleine hoefijzerneus	Rhinolophus hipposideros
Laatvlieger	Eptesicus serotinus
Meervleermuis	Myotis dasycneme
Mopsvleermuis	Barbastella barbastellus
Nathusius' dwergvleermuis	Pipistrellus nathusii
Noordse woelmuis	Microtus oeconomus
Otter	Lutra lutra

Rosse vleermuis	<i>Nyctalus noctula</i>
Tuimelaar	<i>Tursiops truncatus</i>
Tweekleurige vleermuis	<i>Vespertilio murinus</i>
Vale vleermuis	<i>Myotis myotis</i>
Watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>
Wilde kat	<i>Felis silvestris</i>
Witflankdolfijn	<i>Lagenorhynchus acutus</i>
Witsnuitdolfijn	<i>Lagenorhynchus albirostris</i>

Reptielen en amfibieën

Boomkikker	<i>Hyla arborea</i>
Geelbuikvuurpad	<i>Bombina variegata</i>
Gladde slang	<i>Coronella austriacus</i>
Heikikker	<i>Rana arvalis</i>
Kamsalamander	<i>Triturus cristatus</i>
Knoflookpad	<i>Pelobates fuscus</i>
Muurhagedis	<i>Podarcis muralis</i>
Poelkikker	<i>Rana lessonae</i>
Rugstreepad	<i>Bufo calamita</i>
Vroedmeesterpad	<i>Alytes obstetricans</i>
Zandhagedis	<i>Lacerta agilis</i>

Dagvlinders

Donker pimperlblauwtje	<i>Maculinea nausithous</i>
Grote vuurvinder	<i>Lycaena dispar</i>
Pimperlblauwtje	<i>Maculinea teleius</i>
Tijmblauwtje	<i>Maculinea arion</i>
Zilverstreephoibeestje	<i>Coenonympha hero</i>

Libellen

Bronslibel	<i>Oxygastra curtisii</i>
Gaffellibel	<i>Ophiogomphus cecilia</i>
Gevlekte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>
Groene glazenmaker	<i>Aeshna viridis</i>
Noordse winterjuffer	<i>Sympecma paedisca</i>
Oostelijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia albifrons</i>
Rivierrombout	<i>Stylurus flavipes</i>
Sierlijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia caudalis</i>

Vissen

Houting	<i>Conegonus oxyrrhynchus</i>
Steur	<i>Acipenser sturio</i>

Vaatplanten

Drijvende waterweegbree	Luronium natans
Groenknolorchis	Liparis loeselii
Kruipend moerasscherm	Apium repens
Zomerschroeforchis	Spiranthes aestivalis

Kevers

Brede geelrandwaterroofkever	Dytiscus latissimus
Gestreepte waterroofkever	Graphoderus bilineatus
Heldenbok	Cerambyx cerdo
Juchtleerkever	Osmoderma eremita

Tweekleppigen

Bataafse stroommossel	Unio crassus
-----------------------	--------------

Bijlage 1: Overzicht van mogelijkheden tot vrijstelling
van de vergunningplicht voor waterschappen

Categorie	Vrijstelling van de verbodsbepalingen:	Algemene soorten	Juridisch zwaarder beschermde soorten	
		Soorten van tabel 1	Soorten van tabel 2	Soorten van tabel 3
Bestendig beheer en onderhoud	Art. 8 t/m 12			
Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting	Art. 8 t/m 12			

- Algehele vrijstelling, mits voldoende voorzorgsmaatregelen zijn getroffen (algemene zorgplicht)
- Vrijstelling, mits in het bezit van een goedgekeurde gedragscode
Zonder goedgekeurde gedragscode is een ontheffing verplicht
- Ontheffing verplicht, habitattoets is noodzakelijk voor beoordeling ontheffing

NB. In alle situaties geldt:

- algemene zorgplicht is verplicht;
- een activiteit mag nooit leiden tot een bedreiging van een populatie van een beschermde soort in de desbetreffende omgeving ('geen aantasting van de gunstige staat van instandhouding van een soort').

NB. Voor bestendig beheer en onderhoud ten behoeve van land- en bosbouw gelden andere regels.

Bijlage 2: Achtergronden bij de Flora- en Faunawet
en de gedragscode

De Flora- en Faunawet

De Flora- en Faunawet beoogt de bescherming van in het wild levende planten en dieren. Dit gebeurt onder meer door middel van:

- een algemene zorgplicht;
- enkele verbodsbepalingen.

Voor de verbodsbepalingen kent de Flora- en Faunawet zowel vrijstellingsmogelijkheden als een ontheffingsplicht. Ontheffingen en vrijstellingen worden alleen verleend indien werkzaamheden geen afbreuk doen aan de duurzame instandhouding van de onderhavige planten- of dierpopulatie(s). Voor soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn worden genoemd en voor de per Algemene Maatregel van Bestuur (Vrijstellingenbesluit) aangewezen zeldzame en bedreigde soorten gelden daarnaast verzwaarde eisen.

Algemene zorgplicht

Artikel 2 van de Flora- en Faunawet formuleert de algemene zorgplicht aldus:

- 1 Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving.
- 2 De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voorzover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

Verbodsbepalingen

De volgende artikelen zijn in dit kader relevant:

Artikel 8.

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10.

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11.

Het is verboden nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of

verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12.

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Het wettelijk regime voor de juridisch zwaarder beschermde soorten

Regime ten aanzien van de soorten uit tabel 2

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als

1) **bestendig beheer en onderhoud** of 2) **bestendig gebruik** of 3) **ruimtelijke ontwikkelingen**, geldt een vrijstelling voor de soorten in tabel 2 voor artikel 8 t/m 12 van de Flora- en Faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Hetzelfde geldt voor alle in het wild levende vogelsoorten.

Voor andere activiteiten dan hierboven genoemd is voor de soorten in tabel 2 een ontheffing nodig. Een ontheffingaanvraag voor deze soorten wordt getoetst aan het criterium 'doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort'.

Regime ten aanzien van de soorten uit tabel 3

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als 1)

'**bestendig beheer en onderhoud**' of 2) '**bestendig gebruik**', geldt een vrijstelling voor de soorten in tabel 3 voor artikel 8 t/m 12 van de Flora- en Faunawet, mits activiteiten worden uitgevoerd op basis van een door de Minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Deze vrijstelling is enigszins beperkt; voor activiteiten die zijn te kwalificeren als:

- 1 '**bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw**'; en
- 2 '**bestendig gebruik**' geldt géén vrijstelling voor artikel 10 van de Flora- en Faunawet (opzettelijke verstoring), ook niet op basis van een gedragscode. Voor soorten in tabel 3 moet voor deze activiteiten voor artikel 10 een ontheffing aangevraagd worden.

Als iemand activiteiten onderneemt die zijn te kwalificeren als:

- 3 '**ruimtelijke ontwikkeling en inrichting**' geldt voor soorten in tabel 3 géén vrijstelling voor overtreding van de artikelen 8 t/m 12, ook niet op basis van een gedragscode. Voor deze situaties dient een ontheffing te worden aangevraagd.

Een ontheffingaanvraag voor de soorten van tabel 3 wordt getoetst aan drie criteria:

- 1 er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang;
- 2 er is geen alternatief;
- 3 de overtreding doet geen afbreuk aan gunstige staat van instandhouding van de soort.

Deze drie criteria vormen de zgn. uitgebreide toets. Aan alle drie moet voldaan zijn.

Onder in of bij de wet genoemd belang worden verstaan:

- onderzoek en onderwijs;
- repopulatie en herintroductie;
- bescherming van flora en fauna;
- veiligheid van het luchtverkeer;
- volksgezondheid of openbare veiligheid;
- dwingende redenen van openbaar belang;
- het voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom;
- belangrijke overlast veroorzaakt door dieren;
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en bosbouw;
- bestendig gebruik;
- uitvoering van werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling of inrichting.

De Gedragscode volgens het Vrijstellingenbesluit

Om als vrijstelling voor de vergunningplicht te gelden dient een gedragscode te worden goedgekeurd door de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Artikel 16c van het Vrijstellingenbesluit schrijft hierover:

- 1 *Een gedragscode, als bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, wordt slechts goedgekeurd, indien hierin een wijze van uitvoering van werkzaamheden of gebruik is beschreven waarmee naar het oordeel van Onze Minister afdoende gewaarborgd is dat ten aanzien van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten:*
 - *geen benutting of economisch gewin plaatsvindt;*
 - *zorgvuldig wordt gehandeld, hetgeen inhoudt dat:*
 - 1e *slechts werkzaamheden verricht worden of gebruik plaatsvindt waarvan geen wezenlijke invloed uitgaat op de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten;*
 - 2e *wat betreft dieren voorafgaand en tijdens de werkzaamheden of het gebruik in redelijkheid alles wordt verricht of gelaten om te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken dat:*
 - i *de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden gedood, verwond, gevangen, bemachtigd of met het oog daarop worden opgespoord;*
 - ii *nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfsplaatsen van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd, vernield, uitgehaald, weggenomen of verstoord;*
 - iii *eieren van de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde dieren worden beschadigd of vernield.*
- 2 *Onze Minister kan het goedkeuringsbesluit intrekken, indien naar zijn oordeel de staat van instandhouding van de soorten, bedoeld in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, of de trend van de staat van instandhouding van deze soorten daartoe noodzaakt.*

Onder de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde soorten verstaat men de Vrijstellingenbesluitcategorieën ‘habitatrictlijnsoorten’, ‘soorten van bijlage 1 bij het Vrijstellingenbesluit’, ‘vogels’ en ‘overige soorten’. Deze soorten komen overeen met de soorten in hoofdstuk 5 van dit document.

Het Vrijstellingenbesluit licht de gedragscode vervolgens als volgt toe: 'In het Vrijstellingenbesluit worden (aan de gedragscode, red.) geen eisen gesteld. Het bedrijfsleven kan daar zelf een invulling aan geven. (...) Hoe concreter en duidelijker de gedragscode is, des te gemakkelijker kan worden aangetoond dat gehandeld is conform de gedragscode. Daarnaast ligt het in de rede dat de sectoren in bepaalde fasen van de werkprocessen gegevens vastleggen. Hierbij kan gedacht worden aan gegevens over de beschermde planten en dieren die bij een bepaald project bij inventarisaties aangetroffen zijn. Dergelijke documenten kunnen bijdragen om aan te tonen dat conform de goedgekeurde gedragscode gehandeld is.'

(...)

'De opsteller van een gedragscode dient te bezien welke invloed door hem uit te voeren werkzaamheden of gebruik heeft op beschermde soorten. Indien van de werkzaamheden of het gebruik wezenlijke invloed uitgaat op beschermde soorten, zal de gebruiker de uitvoering van de werkzaamheden of het gebruik dusdanig dienen aan te passen dat die wezenlijke invloed vermeden kan worden.

Om wezenlijke invloed te vermijden, kan het bijvoorbeeld noodzakelijk zijn het leefgebied van de soort te behouden. Indien het leefgebied bij de werkzaamheden of het gebruik toch vernietigd dient te worden, kan het ter voldoening aan de zorgvuldigheidsnormen nodig zijn om compenserende maatregelen te treffen.

In het kader van zorgvuldig handelen is ook de planning van belang. Om wezenlijke invloed te voorkomen kan het nodig zijn dat werkzaamheden en gebruik niet verricht worden in de voortplantings- of broedtijd. In de gedragscode kan beschreven worden hoe hiermee omgegaan wordt.

Wat betreft dieren houdt het zorgvuldig handelen voorts in elk geval in dat al het redelijke wordt gedaan of gelaten om te voorkomen dat dieren bijvoorbeeld worden gedood of opzettelijk verontrust. Dit kan in een gedragscode verankerd worden door een beschrijving te geven van de werkprocessen of de wijze van gebruik in relatie tot de in artikel 16b, tweede lid, onderdeel b, bedoelde beschermde diersoorten. Zo kan bijvoorbeeld worden beschreven dat bij het kappen van bomen in het broedseizoen, bomen gespaard worden waarin zich een nest met een broedende vogel bevindt en geen werkzaamheden worden uitgevoerd binnen een bepaalde afstand tot bomen waarin zich nesten met broedende vogels bevinden.’

Handhaving

Over de handhaving van de Wet in het algemeen en de rol van de gedragscode stelt de Toelichting op het Vrijstellingenbesluit:

‘De gebruiker dient ten genoeg van de handhaver aan te tonen dat hij handelt conform de goedgekeurde gedragscode. De bewijslast ligt derhalve bij de gebruiker van de vrijstellingen. De gebruiker van de vrijstellingen is vrij om te bepalen hoe hij dit aantoont.

Over het algemeen zal een gedragscode die concreet en duidelijk geformuleerd is het voldoen aan de bewijslast vergemakkelijken. Het verdient aanbeveling bij het opstellen van de gedragscode reeds rekening te houden met de bewijslast. Voorts kan het vastleggen van gegevens in bepaalde fasen van de werkprocessen bijdragen aan het voldoen aan de bewijslast, bijvoorbeeld gegevens over de beschermde dieren en planten die zijn aangetroffen bij de inventarisaties.’

Het verdient derhalve aanbeveling om gegevens over de aanwezigheid van beschermde soorten én over uw werkwijze goed te documenteren. Dit geldt overigens in alle gevallen, ook als er niet volgens deze gedragscode wordt gewerkt.

Bijlage 3: Goedkeuringsbesluit Minister van
LNV dd. 10 juli 2006, met de schriftelijke
toelichting dd. 23 augustus 2006

Deel	Punten	Totaal (%)
1. (2016)	15 (20%)	4

- [1] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [2] 1) "Hoe vaak gaat u naar buiten met uw hond? (1) nooit, (2) zelden, (3) vaak, (4) altijd." (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [3] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [4] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [5] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [6] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [7] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [8] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [9] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [10] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [11] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [12] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [13] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [14] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [15] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [16] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [17] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [18] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [19] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)
- [20] 1) "In welke mate past u zich aan de fysieke en sociale omgeving die u hebt gekozen om te wonen?" (zie ook de vragenlijst op de website van de onderzoeker)

011 5500 100

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

11 AUG 2006

011 5500 100
 011 5500 100

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

Dienst voor Natuurwetgeving
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening
 Natuurwet. Dienstverlening
 Landbouwk. en Natuurwet. Dienstverlening

1. De naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

De afzender is verantwoordelijk voor de inhoud van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

De afzender is verantwoordelijk voor de inhoud van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

Van belang is het verband tussen de verschillende gedragingen in de voor- en achtergrond van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

De afzender is verantwoordelijk voor de inhoud van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

Van belang is het verband tussen de verschillende gedragingen in de voor- en achtergrond van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie) en de naam van de afzender (naam van de organisatie)

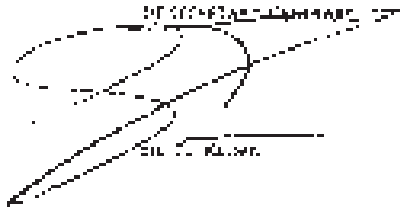
Datum: 12-11-2013
Aanpaknummer: 2013-000000000

Verzorgingspunt:
3

Voor nadere informatie over de Lokale Omgevingsplanning (LOOP) wordt u verzocht contact op te nemen met de
omgeving@ecv.vlaanderen.be of de lokale omgevingsplanning@ecv.vlaanderen.be

U wordt verzocht uw afwijkingen af te melden bij de lokale omgevingsplanning

DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN
VOEDSELKwaliteit,
voor de
NEDERLANDSE SAMENKONING

G. J. K. van der Meer

2002	2003	2004
2005	2006	2007

Opdrachten

- 1. Maak een bodemprofiel van 100 cm diepte met behulp van een bodemprofielgatenboor. (Aanvullende informatie wordt gegeven)
- 2. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.
- 3. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.
- 4. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.
- 5. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.

Beoordeling

- 1. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.
- 2. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. Beschrijf de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.

De afbeelding toont de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. De afbeelding toont de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor. De afbeelding toont de bodemprofiel van de bodemprofielgatenboor.

DE WET VAN DE LANDSCHAP NATUUR
 1997 (1997-1998)
 1997-1998

